

IDA. Baskı

Yıl : 1969

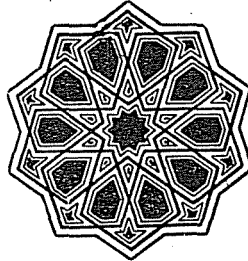

Cilt : XVII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

OLANLAR ŞEYHİ İBRÂHİM EFENDİ

ve

DEVRİYESİ

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

İbrâhim Efendi, xvii. asır edebiyatımızın mutasavvıf şâir ve şeyhlerindedir. Hakkındaki en eski kaynaklardan Uşşâkî-zâde Hasib Efendi'nin verdiği bilgiye göre, Eğredere (Eğridir) kasabasının zengin ve meşhur tüccarlarından bir zâtın oğlu olup, orada doğmuştur. Babasının mesleğini tutmayarak, iyiyi kötüyü ayırdeden yaşa erince İstanbul'a gelmiş, Eğri-Kapı zâviyesinde seccâde-nişin bulunan Halvetiye tarikatinden Şeyh Osman (Hakîkî-zâde) Efendi'ye bi'atla, sıkıntı ve zahmetlere bir süre katlandığı hizmetlerden sonra Aksaray tekkesi halifeliğine getirilmiştir. Oğlan Şeyh lakabıyla anılan İbrâhim Efendi'nin, bu zâviyede tarikatını yaymağa başlayınca şöhreti gün günden artmıştır; âlimlerin, vezirlerin de devâm ettiği tekkesi öylesine kalabalık oluyor ki, "fukarâ ve zu'afâ" içeri girmeğe imkân bulamıyorlardı. Burada elli yıl kadar irşadlarına devamla, 1065 Rebi'ü'l-Evvel'inde ölmüştür (Ocak-Şubat, 1655). Uşşâkî-zâde, ona dâir fikirlerin ikiye ayrıldığına dikkati çekmektedir: Birkısının "gaddarlık edüb" sû-i zann, birkısının "hüsni zann" eylediğini ve "ümmî iken ibtidây-i hâlimden aşk-ı ilâhî sûhte olarak ifnây-i ömr etmiş pîr-i sâhib-derûn idi" dediklerini kaydediyor. Çağdaş şeyhlerden Nazmî-zâde'ye inandığı için, onun *Hediye* adlı kitabına dayanarak şu bilgiyi verir: İbrâhim Efendi yetmiş yaşını aştığı sıralarda ru'yâsında Abdü'l-Ahad Efendi'yi görüp, onun tarikatine girmesi emredilmiştir. "Bir bohça esvab ve bir mikdar sikke-i hasene hediyesiyle gelip" onun halifesi olunca, ru'yâsını aşağıda görüldüğü üzere nazmen yazmış, Abdü'l-Ahad Efendi'ye sunmuştur:

Gönül tahtında gördüm Fahr-i Âlem
Nebiler serveri Sultân-ı Ekrem

Hitâb idüb buyurdü bendesine
Ayâğı toprağı efgendesine

Li-add'dan zâhir_ oldü Vâhidiyyet
Göründü Vâhidiyyet'ten bu Kesret

Li-add sâridurur a'dâd içinde
Li-addır görünen ta'dâd içinde

Ne denlü bî-hisâb olsâ sağışlar
Tecellî-i li-add sırrın bağışlar

Li-add Esmâ'-i Küll'ün mebde'idir
Ahadd cümlê kemâlin menşe'idir

Rucû'un merci'i dâhî Ahad'dir
Münezzeh Zât'ı Allâhu's-Samed'dir

Bu gâmiz sırrı cânın etsin idrâk
Buyurdü bendesinê Şâh-i Levlâk

Mübârek pâyinê sürdüm yüzümü
Hezâr şerm ile arz ettim sözümü

Dedim kimdir Ahad sırrına vâkıf
Beyân eyle eyâ kenzü'l-maârif

Buyurdü vârisim Abdü'l-Ahad'dır
Mu'inî ânn Allâhu's-Samed'dir

Dedim ey kâinâtın muktedâsı
Sanâdır cümle cânın iktidâsı

Dahî kimdir Ahad sırrına vâsı
Dilekler olmuş_ olâ âna hâsı

Mübârek âlini sürdü yüzüme
Düşürdü vecd-ü zevk hemlen (سلا) özüme

O dem Üçler, Yediler zâhir_ oldu
Cemâl-i Kutb-i Âlem bâhir_ oldu

Bu hâli böyle gördüm can içinde
Güher buldum Hakikat kân içinde

Cihan bir tob gibî ol dem göründü
Tecellî âyinê vechin büründü

Olub âyine içrê cümle eşyâ
Göründü cümle Esmâ' vü müsemmâ

Bu dem bir nâr-i muhriğ oldu peydâ
Vücüdünden eser kalmadı kat'â

Gönül kim sırr-ı Hak gencinesidir
Hakikat Şemsi'nin âyinesidir

ması yüzünden İbrâhim Efendi hakkında verdiği bilgide ne gibi yanlışlar bulunduğunu ortaya koymuştur⁴.

Eserleri, tasavvufî fikirleri, halîfeleri üzerindeki te'siri ile dikkati çeken İbrâhim Efendi hakkındaki araştırmaların gittikçe ileriye genişlediği görülür. Abdülbâkî Gölpinarlı, Fuad Köprülü'nün verdiği bilgiye ek olarak halifesi Gaybî'nin *Sohbet-Nâme*'sinden, Müstakîm-zâde'den, Şeyhî'nin *Şakâyetk Zeyl*'inden, şâirimizin muhtelif eserlerinden faydalanmıştır. Eserlerine dayanılarak *Tenâsüh Nazariyesi*'ne dâir fikirleri, şi'îliğe meyli, Hurûfiler'e dâir düşünceleri, şiirlerinin husûsiyetleri oldukça aydınlatılmış bulunuyor. Bu mü-nâsebetle onun şiirlerinden yer yer örnekler de veren müelliften, İbrâhim Efendi'nin *Divân*'ı hakkında şu bilgiyi ediniyoruz: "Üsküdar kütüphanesi'nde, Süleymânîye, Millet ve Dârü'l-Fünûn kütüphanelerinde bulunan *Divân* nüshaları nâ-tamamdır. Bende bulunan eski yazma bir nüsha ile diğer iki yazma nüshayı tevhid ve bu sûretle diğerlerine nisbetle oldukça tamam bir nüsha elde ettim; fakat bunun da noksan olduğu muhakkaktır". Buna ilâve olarak, İbrâhim Efendi'nin Topkapı Müzesi Kütüphanesi'nde iki *Divân*'ı ve bunlardan birinde *Dil-i Dânâ*'sının, muhtelif şâirlerin eserlerini içine alan bir mecmuâda şiirlerinin bulunduğunu söyleyebiliriz⁵. Abdülkâkî Gölpinarlı, şâirimizin ihtilâfî olan ölüm tarihini de ele almış, muhtelif vesikalardan faydalanarak, 1064, 1066 değil, 1065'de öldüğü neticesine varmıştır. A. Gölpinarlı'nın *Oğlan Şeyh İbrâhim Efendi* başlıklı bu araştırması sâyesinde, Ak-saray'daki tekkesi, Gavsi Dede Tekkesi diye meşhur olan şâirimizin, "merd-i mânâ" olarak vasıflandırdığı Lâmekânî'nin emriyle yazdığı *Tasavvuf ve Vahdet-Nâme* adlı manzum eseri bulunduğunu da öğreniyoruz⁶.

Altı-sekiz yaşlarında iken *İlâhî*'leri Gaybî tarafından ezberlenen Şeyh İbrâhim Efendi'nin onaltı şiiri, *Divân*'ından ve Rizâ Tevfik'in *Peyâm-i Sa-*

4 İst., Matbaa-i Âmire, 1919, s. 383-84; İkinci Basım, Ankara Üniversitesi Matbaası, 1966, s. 297-99. Ayrıca, her iki basımın *İndeks*'ine bakınız. Rizâ Tevfik, sonradan bu yanlışını düzeltilmiş, Oğlan Şeyh'in, H. Lâmekânî'nin teşviki ile yazdığı ve oniki fasıldan ibâret *risâle*'sine dayanarak xvii. asırda yaşadığını kaydetmiştir. Müellif, kendisinde *Dil-i Dânâ*'nın dört nüshası, Edib Harâbî vâsitasiyle eline geçen mükemmel bir *Divân*'ı bulunduğunu bildiriyor (*Edebiyat-ı Sûfiye-İbrâhim Efendi, Peyâm, İlâve-i Edebiye*-42, 26 Haziran, 1330).

5 Fehmî Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, c. 11., İst., Küçük-Aydın Matbaası, 1961, s. 152, nu. 2414, 2415; s. 249, nu. 2652. Bu eserde, İbrâhim Efendi'nin ölüm yılı 1065 (1654) olarak gösterilmiştir; 1065 Rebi'ü'l-Evvel, veyâ Rebi'ü'l-Âhir'inde vefât ettiğine göre, bu Hicrî tarihin Milâdî karşılığı 1655 olması lâzım gelir.

6 *Melâmilik ve Melâmiler*, Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İst., Devlet Matbaası, 1931, s. 90-113.

bah'taki makalesinden naklen yine Abdülbâkî Gölpinarlı tarafından basılmıştır⁷.

*

Buraya kadar bahsettiklerimiz, *Divân*'ından başka *Dil-i Dâna*, *Müfid-ü Muhtasar*, *Tasavvuf ve Vahdet-Nâme* adlı manzum eserleri de bulunan Olanlar Şeyhi İbrâhîm Efendi'nin üzerinde durulmağa değer bir şahsiyet olduğunu gösterir. Onun dikkate değer eserlerinden biri de *Vahdet-i Vücut* hakkındaki *kaside*'sidir. A. Gölpinarlı, İbrâhîm Efendi'nin *Divân*'ındaki *kasideler*'i kaydederken, biraz sonra neşredeceğimiz bu manzûmesinden, “meşhur *Kaside-i Mîmiye*'si” diye bahs ve şi'îliğe temâyülü ile, şiiirlerinin husûsiyetlerini anlatırken fikirlerini kuvvetlendirme maksadıyla örnek olarak bunun on beytini neşretmiştir; fakat, şâirimizin *Divân*'ında bu *kaside*'nin tamâmının bulunup bulunmadığı hakkında birşey söylememektedir. Müellif, bu *kaside*'den aldığı beyitler münâsebetiyle şu fikirleri ileri sürüyor: “Sözlerindeki ihâta ve şumûl kuvvetlidir. İsmâ'il Ma'sûkiler'in, Hamza Bâlîler'in, Hüsâmeddin ve İdrîs-i Muhtefiler'in uçûbete uğradığı devirlerde aynı silsileden bulunan ve bu derecede açık sözler söyleyen İbrâhîm Efend'inin” herkesten hürmet görmesi gerçekten dikkati çekmektedir. Bu hâl de, Şeyh'in nüfûz ve siyâset kudretini, görünüşe sözleriyle olmasa bile “ef'âl ve etvârıyla tamâmiyle” bağlı bulunduğunu bildirir. “Şeyh'in en açık sözlerinde bile te'vil imkânı” vardır. Bunun güzel bir örneğini, *Kaside-i Mîmiye*'sine,

Hak der ki Kenz-i Mahfi'yem, âlemde pinhân olmuşam
Zât'ım münezzehtir, velî ismimle insân olmuşam

beytiyle başlaması teşkil eder; “Çünkü kâ'il Hak'tır; kendisi yalnız nâkil'dir”. Müellif, Gaybî'nin *Sohbet-Nâme*'sine dayanarak, onun, müridlerine, “Vahdet'e müteallik söz söylemek lâzım geldikte 'alâ tarîkı'n-nakl söyleyin; nakil küfr olmaz mes'elesine binâen; tâ ki selâmet olasız” diye öğütlerde bulunduğunu bildiriyor⁸.

⁷ *Kaygusuz Vizeli Alâeddin, Hayatı ve Şiirleri*, İst., Remzî Kitaphânesi, 1933, s. 14, 87-96; ayrıca, eserin *İndeks*'ine bakınız, Bu eserde Dükakin-zâde Ahmed, Hâşimî, Lâmekânî, Oğlan Şeyh İbrâhîm, Gaybî ve Sarı Abdullah'ın Hece vezniyle yazılmış şiirlerine, *Tasavvuf İstılahlarını* içine alan bir *Lugatçe*'ye de yer verilmiştir. Vasfî Mâhir Kocatürk'ün *Tekke Şiiri Antolojisi*'nde bilgi bakımından önceki araştırmalara ilâve bulunmadığı gibi, alınan üç ilâhî de daha önce A. Gölpinarlı tarafından basılmıştır (Ankara, Buluş Kitabevi, 1955, s. 307 v.d. Krş., *Kaygusuz Vizeli Alâeddin Hayatı ve Eserleri*, s. 88, 89, 93).

⁸ *Melâmilik ve Melâmiler*, s. 98, 100, 106.

İbrâhim Efendi'nin yüzdoksanaltı beyitten ibâret, Vahdet hakkındaki kasidesinin tamâmı, Tokat Kütüphanesi'nde mevcut, Şemseddin Sîvâsî v.b. şâirlerin tasavvufî eserlerinden bâzılarının bütünü, bâzılarından seçilmiş parçaları içine alan yazma mecmuada kayıtlıdır; kasidenin sonundaki tarihten, 1284 (1867-68)'de istinsâh edildiği anlaşılıyor⁹.

Şeyh İbrâhim Efendi'nin aşağıdaki şiirinde ele alınan mevzû, Vehdet-i Vücûd ve bu nazariyeden doğan İnsân-ı Kâmil, Devir telâkkisidir. Sûfiler, Ahadiyyet-i Mutlaka olarak yâd edilen Allâh'ın zuhûrunda, yaratışta, başka deyimle hilkatte bir Kavs-i Nüzûl tehayyül ederler ki Vücûd-i Mutlak'tan ayrılan bu ilâhî nûr'un mertebeleri sırasıyla Akl-i Küll (Te'ayyün-i Evvel, Hakikat-i Muhammedîye), Uqûl-i Tis'a, Eflâk-i Tis'a, Anâsır-i Erba'a, insan'dır; buna Kavs-i Nüzûl'den başka Mebde' adı da verilir. Zât, zuhûrunun en mükemmeli olan insan'a kadar bu mertebelerde tecellî eder. Aynı nur, bundan sonra toprak'tan ma'den'e, ondan nebât'a, nebat'tan hayvan'a, ondan insan'a geçer. İnsân-ı Kâmil mertebesine erişebilmişse tekrar aslına rucû' eder ki buna Mî'âd, Şu'ûd, Kavs-i 'Urûc da denilmektedir. İnsân-ı Kâmil mertebesine yükselebilmek ancak sulûk ile elde olunabilir. Sulûk sâyesinde Tevhîd ve Fenâ, Tevhîd-i Ef'âl, Tevhîd-i Sîfât, Tevhîd-i Zât ve en sonunda be-kâ makamlarını geçerek halk ve Hak mertebelerini câmi' olanlar bu dâireleri tamamlayabilmişler demektir. İşte, birçok büyük mutasavvıfların yazmış oldukları *Devriye*'ler¹⁰, Vahdet-i Vücûd ve ondan doğan İnsân-ı Kâmil, Devir telâkkilerinin izâhu mâhiyetindedir. Şeyh İbrâhim Efendi de, metnini aynen

9 Bu yazma mecmuadan, İlahiyat Fakültesi 1968-69 ders yılı me'zunlarından ve Şemseddin Sîvâsî, Gülşen-Abâd-i Bahar mesnevisi üzerinde ciddi sûrette çalışarak başarılı bir *thèse* hazırlayan talebem Ayşe Yıldız vâsıtasıyla faydalandım. Mecmuu, adı geçen kütüphanede 780, 6/22 numarada kayıtlıdır; Ankara'da Millî Kütüphané tarafından mikrofilm'i alınmıştır.

10 Aruz'la, Hece vezniyle Bektâşî ve Tekke Şâirleri tarafından, dîvân, halk nazım şekilleriyle yazılan *Devriyeler* hakkında henüz geniş ve ciddi bir araştırma yapılmamıştır. *Devriyeler*, yalnız kısa manzûmeler değil, uzun ve manzûm eserler hâlinde de yazılmıştır. Devir telâkkisi ve bu husustaki kaynaklar, Niyâzî-i Mîsrî, Eşref-oğ'u, Hâşim Baba, Gaybî, Şîrî, Kaygusuz ve Yunus'un *Devriyeler'i* için bk., Prof. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Ankara Üniversitesi Matbaası, 1966, *Umûmî İndeks*, Şîrî ve Harâbî'nin birer *Devriye'si* Rizâ Tefvik tarafından basılmıştır (*Peyâm, Kısm-ı Edebî*, nu. 25, 10 Mart, 1330); bunlara, Tekke ve Bektâşî Şâirleri'ne âit eserleri içine alan antolojilerde de rastlanılmaktadır. Abdülbâki Gölpinarlı'nın eserinde Yunus Emre, Pîr Sultan Abdal, Şîrî, Yeksânî, Necmî, Neyzen Tefvik'e âit olmak üzere yedi *Devriye* vardır (*Alevî-Bektâşî Nefesleri*, İst., 1963, s. 70 v.d.); eserde, *Devriyeler* hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Ayrıca bk., Kaygulu Sultan'ın *Devriye'si, Mezbûretü'l-Hakâyık-ı Kaygulu Sultan* (Basım yeri ve yılı yoktur; s. 47 v.d.). *Dîvân*, Sinan Ümmî, İst., 1299, s. 75.

verdiğimiz *Vahdet Kaşidesi*'nde Hak'tan naklen, Vahdâniyyet'i, onun Hakikat-i Muhammediye hâlinde tecellisini, geçtiği muhtelif mertebeleri, aslına rucû'dan sonra tekrâr zuhûrunu anlatmıştır.

Metin, imlâ bakımından oldukça bozuktur; msl. imam (امام) kelimesi, (امام) şeklinde yazılmıştır. Bâzı kelimelerin harekeli imlâyâ göre yazıldığı, fakat hareke konulmadığı, bu harekeyi bizim ilâve etmemiz lâzım geldiği görülüyor; *Kur'ân* isminin "i" hâli, sâdece *Kur'ân* (قرآن) şeklinde yazılıdır. Arûz vezninin dört Müstef'ilün kalıbıyla olan metinde vezin cihetinden oldukça bozuk musrâların sayısı az değildir; şiirin bu bakımdan doğru olabilmesi için, eksik ve fazla heceleri, kelimeleri parentes ( ) işareti içerisinde gösterdik. Esâsen, bu gibi yanlışlardan çoğunun imlâ ve istinsah hatâlarından ileri geldiği hemen dâimâ kolaylıkla anlaşılmaktadır. Metnin tamamında transkripsiyon işaretlerini kullanmağa, dili oldukça sâde olduğu için lüzum görmedik; bu işaretleri, mânâ karışıklığını önlemek ve kelimelerin doğru okunabilmesi için lüzum hâsıl olduğu zaman kullanmış bulunuyoruz.

Hak der ki Kenz-i mahfi'yem, âlemde pinhân olmuşam
Zât'ım münezzehdir velî isminle insân olmuşam

Zât'ım ilê Zât'ımdayım, vafımla âyât'ımdayım
Sun'ımda isbâtımdayım, hem cism hem cân olmuşam

Hem gevher hem kân Ben'im, hem 'Arş hem Rahmân Ben'im
Hem sûret hem cân Ben'im, hem in hem ân olmuşam

Sözlerde söz olan Ben'im, özlerde öz olan Ben'im
Gözlerde göz olan Ben'im, kim 'ayn-i a'yân olmuşam

Müdrük olan, müdreğ olan, hem derk hem idrâk olan
Hem çarh hem eflâk olan gerdûnda gerdân olmuşam

Evvel Ben'im, âhir Ben'im, (hem) Bâtin (h)em Zâhir Ben'im
Her işlerde Kâdir Ben'im, her derde dermân olmuşam

Gâhî mazrûf içrê nihân, gâhî mürekkebdê 'iyân
Gâh bî-nişânım, geh nişân, gâh dehr-i ezmân olmuşam

Göklerde her çarh ürurum, gâh yer yüzündê yürürüm
Gâh görmezem gâh görürüm, gâh tob (u) çevgân olmuşam

Gâh pâdişâhem gâh gedâ, gâh pür-gam-û gâh pür-safâ
Gâh Bû Cehl, gâh Mustafâ, gâh Şir-i Yezdân olmuşam

Gâh(i) Vucûd, gâh Mutlak'am, gâh(i) mukayyed olmuşam
Gâh müfredâtdâ sâriyem, gâh Çâr-ı erkân olmuşam

Gâh âdem-î Havvâ Ben'im, gâh Hızır ile Mûsâ Ben'im
Gâh Meryem (ü) 'İsâ Ben'im, çarımhda sûzân olmuşam

Oİ Zât-i pâk'imle kamü. Zâhir Ben'imle mü be-mü
Bü sözü fehm eyle 'amü, A'yân'a sultân olmuşam

Âlem Ben'im, Âdem Ben'im, her ism ile hem-dem Ben'im
Her sûretê mahrem Ben'im, her cisme mihmân olmuşam

Fıkıh, *Ferâyiz*'de 'iyân, *İlm-i ledünni*'de nihân
Her bî-nişândâ bî-nişân Vahdet'de yeksân olmuşam

Canlar kamü cânımdadır, Tâlib'ler *Erkân*'ımdadır
Halk cümle Dîvân'ımdadır, Ben şâh-i şâhân olmuşam

Mahiyet-i eşyâ Ben'im, hem sûret (h)em ma'nâ Ben'im
Hem Kenz-i lâ-yufnâ Ben'im, hem in hem ân olmuşam

Âdem Safî dedikleri bil bir tecellîmdir Ben'im
Nâh-î Nebî dedikleri ezmânda Tûfân olmuşam

İbrâhim-ü Nemrûd olan, Hak demeyüb merdûd olan
Ma'dûm olan, mevcûd olan akl ile iz'ân olmuşam

Mûsâ ile Fir'avn ile cengê ser-âgâz eyledim
Gâh Mûsa gâh Hârûn ile Fir'avn-u Hâmân olmuşam

'İsâ demindê mürü(v)vet ihyâ eden nutkumdurur
Sokrat(ve) Bokrat bil Ben'im), hükümünde Lokmân olmuşam

Cümlê zemîn(ü) âsmân Ben'den tolü kevn-ü mekân
Hep Ben'dedir halk-î cihân, Ben halka hâkân olmuşam

Âdem demindê söyleyen her eyleyendê eyleyen
Bilinmeyen vê bilinen esrâra Furkân olmuşam

Toprak atan kâfirlerê Ahmed eliyle Ben idim
Uyhüya ilettdi(?) ânları bü hâle hayrân olmuşam

Sonrâ Ebû Bekr olmuşam, sonrâ Ömer dâhî Ben'im
Osmân-i Zî'n-Nûr Ben'de hem, bil Şâh-i Merdân olmuşam

Mervâniyân oldü tamâm, 'Abdu'l-'Azîz oldü imâm
Bir hutbedê etdim selâm, kâfî-i pâkân olmuşam

İsnâ'-Aşer oldum hemîn, İsrâ'il'e oldum hemîn
Hakkü'l-yaqîn 'aynu'l-yaqîn, Mehdî-i devrân olmuşam

Oldü nemûdârım cihân, rengim zamân (zemîn-ü) âsmân
Fermân Ben'imdir *Kün fekân* ser-î cihân-bân olmuşam

Hem maşharım hem muzhırrım, hem nâzur(im), hem manzurum
Hem şât(d)irim hem maşdurum, ihfâ vü a'yân('iyân) olmuşam

Cümlê cihândâ zâhirim, her zerre içrê nâzırım
Nuşrat Ben'imdir nâşırım hem akl-ı fermân olmuşam

Ednâ Ben'im a'lâ Ben'im, hem fakd ilê ferdâ Ben'im
Hem Evvel-ü Âhir Ben'im, cân ile (bir) cân olmuşam

Sırr-î Muhammêd'ê 'iyân nutk eyleyen ma'nî beyân
Cibrîl ilê irsâl olan *Ayât-i Kur'an* olmuşam.

Çün (var?) eyledim âdemî, vâlî iken oldum nebi
Zât'umdurur sırr-î celî, Erkân'da burhân olmuşam

Dânâda olan sırrımı, sırr (setr) eyledim esrârımı
Gizlî olan envârımı dillerde destân olmuşam

Basrî denilen Şeyh Hasan kalbinde cevân eyledim
Sonrâ Habîb ismî ilê 'Âlem'de destân olmuşam

Ma'rûf-ı Kerhî isminî ad eyledikdê Zât'ıma
Zâhirde bir katrê olub, ma'niden 'ummân olmuşam

Dâvûd-ı Tâ'îdê 'iyân 'âbid olub zâhid olan
Sırr-î serîr-î saqti-î vecdinde vicdân olmuşam

Oldum Cuneyd, Bâyezîd ol dem dedim *Hel min mezîd*
Dem-şâd olub oldum mürîd, rûh-î 'Azîzân olmuşam

Kâdî-i Vahyu'd-Dîn olub, Şeyh Sadr'i gönlündê bulub
Âhir Safiyyu'd-Dîn olub vechinde Ben ân olmuşam

Çün Hâcî Bayrâm'a erüb, gizlî iken zâhir olub
Sikkîni'dê mahfî olub, Bâmen'de i'lân olmuşam

Şeyh Pir 'Alî sırrında Ben gârib idim, magrûb idim
İsmâ'il'ê erdikde Ben Şâh-î Şehîdân olmuşam

Gâh Hamzâ (?) zannetdiler Zât'im sıfâtım mazharı
Keykûbad (ü) yâ kâbasî, giydîği kaftân olmuşam

Mahcûb olanlar görmedi, asl-î usûlê ermedi
Hîrebolü dediklerî menzilde Sârbân olmuşam

Hey nîceler da'vâ edüb, hey nîceler kavgâ edüb
Gâh(i) Gazanfer(lê) ile Husâm resminde lertzân olmuşam

Sandî niceler kim Ben'î İdrîs'de zâhir olmuşam
Ba'z kerre İdrîs sûretin ya'nîler (?) keyvân olmuşam

Keyvân giyicek her kişî da'vây-i henlik eyledi
Bü akl ilê hemrâh olan eşhâsa sultân olmuşam

Gerçi Ben'im bü cümledê da'vây-i Ben'lik eyleyen
İsm-î muzillim hükmeder bunlarda fettân olmuşam

Zât'ım(la) *Âyât*'ım(ile)la hem sır-ı kêmâlât (ile)la
İbrâhim'in sırrında Ben sırran nümâyân olmuşam

Bilmek dilersen sen Ben'i, İbrâhim'e ver sen seni
Ândâ tecellî eyledim, ândâ nıgehbân olmuşam

İbrâhim'in yüzün gören, bilsin Ben'i görsün Ben'i
İbrâhim'in gönlünde Ben gün gibi tâbân olmuşam

İbrâhim ilâ söyleşen, Zât'ımla söylemişdurur
İbrâhim'i fark eyleyen câhilde hayvân olmuşam

Zât(-ü) sıfâtımdan nişân metn-ü metîn, şerh(-ü) beyân
İbrâhim'in zâtında Ben cân ile cânân olmuşam

Kutb-i zamân, Gavs-i cihân maksûd-ı *Emr-i kün fekân*
Sırr-i zemîn(-ü) âsmân gerdûnda devrân olmuşam

Mahiyyet-i eşyâ Ben'im, hem zıst hem zıbâ Ben'im
Hem 'Alleme'l-Esmâ' Ben'im hem hür-ü gilmân olmuşam

Gâh(i) görendê râ'iyim, gâh görürendê mer'iyim
Gâh 'ayniyim " gâh 'ayni rindân olmuşam

İncil-ü Tevrât-ü Zebûr gözler içindê gizlenür
Sırr-i Muhammêd'e zuhûr nutkıyle *Kur'ân* olmuşam

Ulvi vü süflî her ne var Ben'den olubdur âşikâr
Pervedigâr-ü Kirdgâr, Rahmân-ü Subhân olmuşam

Cüz', küll kamû Zât'ımdurur, Zâhir'de *Âyât*'ımdurur
Her zerre mir'âtımdurur, genc-i firâvân olmuşam

Tevhîd eydür her varak Ben'den alur eşyâ sebak
Dildê denilen halk ve Hak nutkunda Yezdân olmuşam

Var dedigin, yok dedigin, az dedigin, çok dedigin
Mutlak, mukayyed dedigin fehmiinde *Furkân* olmuşam

'Ayniindeki gayrii Ben'im, gayriindeki 'aynii Ben'im
Ru'yadaki seyrii Ben'im 'ayniinde seyran olmuşam

İkrâr eden, inkâr eden, agyâr eden hem yâr eden
Yok eyleyen hem var eden Mennân-ü Deyyân olmuşam

Gâh mest-ü lâ-ya'kil olan, gâh kâbil(-ü) muqbil olan
Esrâr ilâ hâmil olan Abdâl-ü hayrân olmuşam

Peygamber'e ümmet Ben'im, Kâdir'deki kuvvet Ben'im
Firkat Ben'im, vuslat Ben'im, gözlerde giryân olmuşam

11 Bu musrâ, metnin aşında dört hece eksiktir.

Cökten Mesîh'in inmesi, Magrib'de şemsin doğması
Ölmüşlerin dirilmesi, Mahşer'de mizân olmuşam

Şâir olan, zâkir olan, her ni'metê şâkir olan
Meshur olan, sâhir olan mahbûs-i zindân olmuşam

Peygamber-ü hem Çâr-yâr, Ashâb-ü küffâr her ne var
Mahlûka her şeh-ü diyâr her renge elvân olmuşam

Mervâniyân'dâ sûretâ şer'î riâyet eyleyüb
Haccâc-ı Zâlim âd edüb zulm ile 'udvân olmuşam

Kur'an(ı) etdim ictihâd şer' ile çok etdim fesâd
Şer'in önün ard eyleyen mezheb'de Nu'mân olmuşam

Geldikte Hârûn(u'r)-Reşid, oldum imâm Yûsûf ile
Hak sûretindê çok zaman iblis, şeytân olmuşam

Me'mûn gelüb bû âlemê zulm eyledim çok âdeme
Me'mun(u) me'mûn eyleyen hikem-i tuğyân olmuşam

Çok kimseler cebbâr olub da'vây-i Benlik eyledi
Bü cümlesindê Ben diyen âvâz-i nâlân olmuşam

Sûretde vü ma'nâda Ben, Esfel'de vü A'lâ'da Ben
Dünyâda vü 'Ukbâ'da Ben gamgîn-ü şâdân olmuşam

Mülhid denen, zindik denen, kâzib denen, sâdık denen
Takiid denen, tahkik denen dillerde destân olmuşam

Cüz'de ve küllde zâhirim, Kudret Ben'imdir Kâdir'im
Afveyleyim mücrimleri, fazl ile gufrân olmuşam

Gün gibi zâhir olmuşam, her cenge nâzır olmuşam
Her dilde nâzır (hâzır) olmuşam, nûr-î çerâğân olmuşam

Zerrât-i âlem her ne var, Zâtı'mla ölür aşikâr
Her mülk, her şeh (her) diyâr, sultân (-ü) hâkân olmuşam

'İsâ demindê bû dem'ê seyreyledim dem'den dem'e
Oldum papas, oldum keşiş, uzlette ruhân olmuşam

Gâh müfred(ü) gâh müfredât, gâh ma'den(ü) gâhî nebât
Gâhî meyit gâhî hayât, gâh nâr-ü nîrân olmuşam

Gâh Câlinus, gâh filosof, gâhî şu'â, gâhî husûf
Gâhî şâli', gâhî kûsûf, gâh bedr-i rahşân olmuşam

Şibli ve Mansûr'dâ 'iyân dâdim *Ene'l-Hak* çok zaman
'Attâr dilindê râyegân pür-nâzm-ı 'irfân olmuşam

Mûsâ ve 'İsâ vü 'Ali, bunlardaki nûr-i celi
Gâhî nebî, gâhî velî feyyâz, feyżân olmuşam

Mansûr'da *Ene'l-Hak* diyen, takyid değil, mutlak diyen
Esrârîmî muğlak diyen dillerde destân olmuşam

Diyen futûhât-î yakîn yârâdır medrây-i (medâr-i) metin
Ol var idi feyz eyleyen Subhân(-ü) Rahmân olmuşam

Sadr'in dilindē *Fâtihâ Tefsîri'*nî te'lif edüb
Monlâ Fenârî'dē dahî ilmiyle ummân olmuşam

Zât'ımda kâ'im dirkamû arz-ü semâ, cennet, tamu
A'lâ ve Esfel hep Ben'im, halkâ nıgeh-bân olmuşam

Monlâ dilindē *Mesnevî*, Şeyh *Gül(i)stan'*ında ma'nevî
Tahrîr eden, tahrîr eden mektûb(-u) dîvân olmuşam

Hayyâm dilind(ē) söyleyen, dînen tenâsuh eyleyen
Tabduk'da Yun(u)s Emrē dînen ma'nî-i irfân olmuşam

Her sûretē ma'nî (معنى) Ben'im, her da'vayâ ma'nâ (معنا) Ben'im
Cümlē cihân(da) ma'nâ (معنى) Ben'im, Cân-ü (ile) cânân olmuşam

Evvel Ben'im Âhir Ben'im, Bâtın Ben'im, Zâhir Ben'im
Her mü'min-î tersâ Ben'im, inkâr-ü imân olmuşam

Zerrât-i âlem hep Ben'im, Âdem'de olan her dem'im
Hem İbrahim Edhem Ben'im Belh içre Sultân olmuşam

Yânus dilindē ma'niler te'lif, tasnîf eyledim
Âdım Nesimî eyledim, hem Fazl-i Yezdân olmuşam

İllet Ben'im, ma'lûl Ben'im, fâ'il Ben'im, mef'ûl Ben'im
Merdûd hem makbûl Ben'im kim Çâr-Erkân olmuşam

Zât'im sıfâtıdır cihân Ben'den tolü Kevn-ü mekân
Maksûd-i *Emr-i kün fekân* cân-i cihân-bân olmuşam

Mecnûn ilē Leylâ Ben'im, Vâmık ilē 'Azrâ Ben'im
Dünyâ ilē 'ukbâ Ben'im hem hür-u gilmân olmuşam

Sûret Ben'im, ma'nâ Ben'im, ednâ Ben'im, a'lâ Ben'im
Hem zir ilē bâlâ Ben'im, gün gibi tâbân olmuşam

Sûretde sûret olmuşam, sîretde sîret olmuşam
Vâcib'de Vâcibd(ir) adım, imkân'da imkân olmuşam

Her lahza bir sûret ilē Zâhir olur hükmüm Ben'im
Her ân ve her dem her nefes bi-reng-i rengân olmuşam

Hakkîyet'em bû sözleri hulkîyetinde söyledim
Hakkîyet'em, hulkîyet'em zimmında çunbân olmuşam

Tam metnini verdiğimiz yüzdoksanaltı beyitlik bu uzun *Musammât Kaside*'nin hemen her beytinde iç kâfiyelerin de bulunması, Şeyh İbrâhim Efendi'nin kâfiye bulmaktaki ustalığını gösterdiği kadar, böylesine zengin bir âhenk yaratabilmek için nasıl derin bir Vahdâniyyet heyecan ve zevkiyle dolu olduğunu da ifâde eder. San'at kaygusundan uzak, fikir bakımından kuvvetli olan bu şiirde Vahdet-i Vücûd Nazariyesi ve ondan doğan İnsân-ı Kâmil, bilhassa Devir telâkkileri hakkında bilgi verilmiştir. O, *Dil-i Dâna* ve başka kasidelerinde, *Tasavvuf ve Vahdet-Nâme*'sinde, *Müfid-ü Muhtasar*'ında da aynı fikirleri, aynı üslûbla anlatmıştır. Mürşidleri ve irşâd ettikleri arasında tasavvuf edebiyatımızın mühim şahsiyetlerinden bulunan Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi'nin eserlerinin ciddî sûrette tedkiki, hakkında esash bir araştırma yazılması, yalnız kendisinin değil bu şahsiyetlerin de hayatını bâzı hususlarda aydınlatacağı için çok faydalı olacaktır.

Ankara — 21 Eylül, 1970